

problémů náboženských mělo za následek nemůžné, často dojem neupřímnosti vyvolávající, chování v praktickém uplatňování názorů o náboženství¹, takže v této příčině Hume nesnese srovnání s ostatními anglickými deisty a volnými mysliteli.

III. Humovy hlavní spisy filosofické.

14. Z Humových spisů filosofických, které při řešení našeho problému přicházejí hlavně v úvahu, je to předně I. díl rozsáhlého prvního díla filosofického: *A Treatise of Human Nature, Book I. — On the Understanding* (Pojednání o lidské přirozenosti, kniha první. — O rozumu), podle Humovy autobiografie² plod jeho filosofického mládí (Humovi bylo 26 let) a pobytu ve francouzském ústraní v la Flèche v Anjou. Tento první díl tvoří samostatnou část a vyšel současně s II. dílem na počátku roku 1739. Spis ukazuje neobyčejný talent Humův pro kritickou filosofii a jeví vedle nesmírné erudice známky mladického ducha, odvahu v myšlení i nedostatek výrazové a slohové opatrnosti. Dílo, které svou hodnotou se vyrovnává největším filosofickým dílům, nevzbudilo bohužel žádného ohlasu. Bylo to mrtvě narozené dítě³, jak praví sám autor ve své autobiografii, ba nevyvolalo přes svůj radikalismus ani repótu mezi náboženskými zeloty. Hume se sice chlubí, že se vlivem svého sanguinického temperamentu záhy vyhojil z této rány, nicméně toto ignorování obecněstvem jeho spisu, do něhož vkládal přemrštěné naděje mládí, mělo značný vliv na něho, neboť kdykoli později mluví o tomto spise, nezmiňuje se o něm jinak než jako o „unfortunate Treatise“ (nešťastné pojednání). Věta, kterou napsal v předběžném poznamenání (advertissement) k svému dílu „The approbation of the Public I consider as the greatest reward of my labors“⁴ byla pro něho příliš směrodatná. Hlavní životní snaha, vyniknouti v literatuře, k níž se sám v životopise přiznává, byla vždy určována tímto nesmírným ohledem na obecněstvo, takže jeho autobiografie není

¹ Thomsen David Hume str. 98 a n.

² Essays I. 1—8.

³ it fell dead-born from the press.

⁴ „Schválení obecněstvem považuji za největší odměnu své práce.“

takřka nic jiného, nežli líčení zklamání a nadějí, vzbuzovaných odmítáním nebo přijímáním jeho spisů obecenstvem. To tedy bylo hlavní příčinou zavrnutí tak hodnotného spisu autorem samým, jakého nalezneme málo příkladů v dějinách literatury. V předběžné poznámce k druhému svazku svých spisů v posmrtném vydání z r. 1777 (jež autor za živa ještě uspořádal), nazývá Hume své dílo „juvenile work, which the author never acknowledged“¹. Od prvního vydání Hume ho nikdy již neotiskl a bohužel také dále již nepropracovával. Aby pak dal obecenstvu náhradu za tento první díl, zkrátil jej, vybral z něho nejdůležitější věci, dal mu novou formu a vydal r. 1748 spis, známý dnes pod titulem „An enquiry concerning Human Understanding“². Domníval se totiž, že neúspěch *Treatisu* byl spíše zaviněn způsobem zpracování nežli obsahem (more from the manner than the matter), a proto, dá-li mu novou formu, že bude více působiti. V listě Gilbertu Elliotovi praví Hume, varuje ho, aby nečetl *Treatise*: „Zkrácením a zjednodušením otázek činím je úplnějšími. Addo, dum minuo. Filosofické principy jsou tytéž v obou“³. Tento čistě formální důvod přiměl Huma, aby napsal *Enquiry*. Netřeba si tedy proti výslovnému výroku Humovu, který tu nebyl veden žádnou jinou pohnutkou než svou ctižádostí, představovati, že by byl napsal *Enquiry* proto, že změnil své filosofické názory, aby tedy byl tlumočnickem těchto nových názorů, jak soudí na př. ve svém díle Ed. Grimm⁴. Také W. Brede⁵ na mnohých místech svého spisu, věnovaného tomuto předmětu, přeceňuje onen rozdíl. Jsou sice i v obsahu obou spisů rozdíly, neboť nelze si mysliti, že by filosof v desíti letech nezměnil poněkud svých názorů — na př. Hume změnil své názory o exaktnosti geometrie, *Enquiry* a vůbec

¹ „Mladické dílo; kterého autor nikdy neuznal.“

² „Zkoumání o lidském rozumu“, do češtiny přeložil J. Škola a dílo vyšlo v Laichtrově Výboru r. 1899. Původně se ovšem nazývalo „Philosophical Essays concerning Human Understanding“ (Filosofické *essays* o lidském rozumu), 1748.

³ Burton *Life and Correspondence of David Hume*, 1846, I., str. 337.

⁴ Ed. Grimm, *Zur Geschichte des Erkenntnisproblems von Bacon bis Hume*, 1890, str. 571—586.

⁵ W. Brede, *Der Unterschied der Lehren Humes im „Treatise“ und in der „Enquiry“*, 1890.

pozdější spisy jsou poněkud racionalističtější a realističtější¹ — nicméně hlavní základní myšlenky, týkající se zvláště našeho problému, jsou v obou spisech stejné. A tedy i když Hume sám prohlašuje, že jedině Enquiry obsahuje přesně jeho filosofické názory a principy², nemusíme tak souditi my, kteří jsme zbaveni jeho úzkostlivého ohledu na obecnost. Že by tu působil také druhý životní motiv Humův, aby měl totiž pokoj a vyhnul se útokům³, nezdá se nám pravděpodobným. Kromě jediné, velmi nepříznivé recenze v „The History of the Works of the Learned“ nebylo nikde zmínky o díle Humově⁴, a Hume sám se zmiňuje ve svém životopise, a to po vydání Enquiry, že r. 1749 podle sdělení knihkupce A. Millera jeho dřívější publikace počínají se stávat předmětem rozhovorů až na nešťastný „Treatise“. Nám dnes proti autorovu mínění imponuje mladický Treatise mnohem více nežli opatrný Enquiry. Treatise je skutečně dílo přísně filosofické, pojednávající přes zmíněné vady s odvahou mládí o nejtěžších problémech filosofických a přinášející do nich jasno, kdežto Enquiry vybírá vlastně z celého souboru problémů jen to nejdůležitější, hlavně problém kauzality, a hledí filosofickou úvahu obléci do populárního roucha. Svým úvodem o populární a abstraktní filosofii⁵ prozrazuje Hume svůj ješitný úmysl, který při spisování tohoto díla měl, neboť abstraktní filosofie získává málo slávy, kdežto populární filosofie se hojně čte a působí. Avšak jako se zmýlil v téměř úvodě při Lockovi a Aristotelovi, domnívaje se, že budou dávno zapomenuti, kdy Addison a Cicero budou ještě čtení, nejinak jest tomu při posuzování vlastního díla. Domníval se, že Enquiry úplně zatlačí Treatise, ale nestalo se tak, všechna vydání Humových spisů vzniklá po r. 1777 přinášejí znovu Treatise vedle Enquiry, a jak Heinrich Hasse⁶

¹ Otto Quast, *Der Begriff des Belief bei David Hume*, 1903, str. 125.

² *Advertissement* k vydání z r. 1777 „may alone be regarded as containing his philosophical sentiments and principles“.

³ H. Höffding, *Geschichte der neueren Philosophie* (přeložil do němčiny F. Bendixen) Bd. I., str. 584, pozn. 80 ke str. 487.

⁴ Thomsen, *David Hume*, str. 44.

⁵ *Enquiry* Sect. I. (*Essays* II., str. 1 a n.).

⁶ Hasse, *Problem der Gültigkeit in der Philosophie David Humes*, 1920, str. 21, pozn.

praví, může se dnes pokládati za nesporné mínění, že nutno při zkoumání Humovy filosofie přiblížeti k oběma spisům stejně. Pro náš problém má naopak Treatise mnohem větší význam nežli Enquiry. Proti všeobecnému souhlasu humovských badatelů uvádím jen jako curiosum názor Thomsenův, který v této příčině pronesl ve svém jinak velmi záslužném díle o Humovi¹. Thomsen dává úplně za pravdu Humovi, i když připouští, že jeho úsudek byl zakalen ctižádostí, a pokládá Treatise za dílo takřka bezcenné, plné mladické domýšlivosti a výrazové nepřesnosti, proti němuž Enquiry jest dílo zralé úvahy, které vypustilo všecky nesmyslné úvahy² Treatisu. Hume, přes to, že tak zdárně působil na Kanta, není Thomsenovi noetikem, nýbrž jedině osvětovým filosofem a zakladatelem vědy a filosofie náboženské, takže ve filosofii mají trvalý význam jediné jeho spisy „Natural History of Religion“ a „Dialogues on Natural Religion“³, kdežto neoriginální noetické spisy jsou pochybené pokusy psychologické, které kromě problému kauzality zůstaly beze všeho významu pro další vývoj filosofie. Thomsen náleží mezi filosofy, o nichž mluví v předmluvě ke své knize Hasse⁴, že přistupují k Humovu dílu s dogmatickými předpoklady, vidouce v Humovi nanejvýše předchůdce Kantovy nauky a nezkoumajíce bez předsudků vlastní dílo Humovo. Thomsen se hlásí ve svých teoretických úvahách částečně k stanovisku marburské školy a východiskem noetickým je mu Kant, takže ve filosofii vše má význam, co souhlasí s Kantem. Za kritérium noetiky Humovy si vybírá hlavně pojem kvantity, prostoru a času, a na základě těchto problémů velice snadno odbavuje Huma, neboť tu se jeví jeho nejslabší stránky. O problému reality, tedy o problému pro Huma nejdůležitějším, se zmiňuje jen letmo. Jak dogmaticky a nespravedlivě posuzuje Huma, viděti nejlépe z důkladné

¹ Thomsen, David Hume, str. 4 a n.

² Ibidem doslovně „die schlimmsten Sinnlosigkeiten“.

³ Oba spisy přeložil do češtiny J. Škola pod tituly „Přirozené dějiny náboženství“ a „Rozmluvy o náboženství přirozeném“ a vyšly v Laichtrově Výboru r. 1900.

⁴ Hasse, Problem der Gültigkeit etc. Vorwort, str. 5. Stejně a přímo proti Thomsenovi obrací se Markéta Marlekerová, Humes Begriff der Realität, str. 109.

práce Hassovy, o níž již byla zmínka a která věcně a spravedlivě oceňuje Huma i tam, kde se obyčejně pokládá za naprostého skeptika, totiž při problému logické platnosti. Slova správný, nesprávný, nesmyslný, chyba a pod., jichž Thomsen nadměrně užívá, charakterisují jeho způsob kritiky dosti význačně.

IV. Slovní označování pojmu skutečnosti.

15. Pojem skutečnosti jest v češtině stejně jako v němčině označován hlavními třemi, resp. čtyřmi synonymy: existence (jsoucnost), skutečnost, realita, něm. Existenz (Dasein), Wirklichkeit, Realität. Angličtina a francouzština užívají jen dvou hlavních výrazů franc. existence, réalité, angl. existence, reality. Je pochopitelné, že ze zvyku, každému slovu přiřkládají nějaký obsah, vyskytly se snahy u filosofů rozeznávat také mezi různými pojmy: existence, skutečnosti a reality. Nejznámější tu jest stanovisko Brentanovců, chtějících přesně rozlišovat mezi pojmem existence a skutečnosti, resp. reality. Zvláště žák Brentanův Ant Marty varoval před směřováním pojmů existence a reality; existence má pro něho jenom logický význam, vzniká teprve reflexí a předpokládá tedy vždy soud, kdežto realita jest blíže nevysvětlitelná a jest nám dána ve všech fyzických i psychických kvalitách¹. K témuž rozlišování se přiznává též Baldwin², který pro onu nevysvětlitelnou vlastnost věcí, označovanou realitou, užívá termínu koeficient reality. Na druhé straně rozlišuje Külpe již po Heglově vzoru mezi pojmy skutečnosti (Wirklichkeit) a realitou (Realität)³. Slova „skutečnost“ užívá pro to, co je nám dáno jako skutečné, tedy pro jev, kdežto svět transcendentní našemu vědomí tvoří mu realitu. A tak podle těchto různých názorů znamenala by existence logický pojem vzniklý reflexí o skutečnosti, skutečnost by tvořily empirické skutečné předměty, kdežto realitu by vyjadřovaly trans-

¹ Ant. Marty, Vierteljahrschrift f. wiss. Phil. VIII. S. 171. Jerusalem, Die Urteilsfunktion 1895, str. 68 a n.

² J. M. Baldwin, Das Denken und die Dinge, něm. překl. I, str. 296—297.

³ O. Külpe, Die Realisierung 1912, str. 13—14.